

Mazi ve hâl kader ise; istikbal bu bağlamda nasıl anlaşılmalı? İstikbale atılan adımlar önce teklif sonra kader mi oluyor, bilgi verir misiniz?

Öncelikle **mazi, hâl ve istikbal** zamanın üç boyutudur; zaman ise mahluk ve yaratılmış bir şeydir. **Kader ise** Allah'ın ezeli ve ebedi olan ilim sıfatının bir unvanı, bir ifade biçimidir. Böyle olunca zaman ve onun boyutları olan **mazi, hâl ve istikbal** zaten Allah'ın ezeli ilminin içinde ve kapsama alanındadır. Yani Allah, zamanın bütün hallerini *-geçmiş ve gelecek dahil-* hâl gibi görür ve bilir demektir. Bundan on sene sonra ne olup biteceğini Allah şu anda da biliyor zaten, öyle ise "*Olaylar olur, ondan sonra Allah vakıf olur.*" demek sapkın Mutezile mezhebinin bir fikridir.

Biz ehli-sünnete göre Allah'ın ezeli ilim sıfatı, mualla ve mukaddes bir makamdan bütün kevnîyatı, yani zaman ve mekan kavramlarını ihata edip bilir şeklindedir. Allah için **mazi, hâl ve istikbal** diye bir kavram yoktur, onun için her şey hâl gibidir.

Diğer bir husus, Allah'ın her şeyi ihata edip önceden bilmesi, insan iradesi üstünde bir zorlama ve baskı oluşturmaz. Zira bu noktada **ilim maluma tabidir**, yani Allah'ın bilmesi bizim iradi fiillerimize tabidir, biz nasıl yaparsak Allah onları öylece bilir. **O bilip yazdığı için biz yapmıyoruz, biz nasıl yapmış isek Allah öylece bilip yazıyor.** Böyle olunca kaderin istikbali kuşatması ve bilmesi neden baskı unsuru olsun şaşılacak bir bakış açısı. Mutezile ve filozofları yanıltan nokta bu batıl zandır.

Kader, teklifi kuşatan ve ondan önce gelen bir olgudur. Yani Allah teklif yapmadan öncede bizim halimizi biliyordu. Teklif, ancak nebi ve dinler vasıtası ile olur. Allah, "**teklif etti ve sınıadı, sonra vakıf oldu**" demek *-haşa-* Allah'a cehalet isnat etmek anlamına gelir. Burada, yine *-maalesef-* ezeli ilim kavramının iyi anlaşılabilmesi vardır.

"Hem ezel, mazi silsilesinin bir ucu değil ki, eşyanın vücudunda esas tutulup ona göre bir mecburiyet tasavvur edilsin. Belki ezel, mazi ve hal ve istikbali birden tutar, yüksekten bakar bir âyine-misaldir. Öyle ise, daire-i mümkinat içinde uzanıp giden zamanın mazi tarafında bir uç tahayyül edip, ona 'ezel' deyip, o ezel ilmine, eşyanın tertiple girmesini ve kendisini onun haricinde tevehhüm etmesi, ona göre muhakeme etmek hakikat değildir."(1)

Burada Üstad Hazretleri ezel ile zamanın bir birine karıştırılmasına işaret ediyor. Zaman, başlangıcı ve sonu olan ve eşyanın bir tertip ve düzen ile oluştuğu bir mahluktur.

Mesela, bir çocuk zaman içinde büyür, gelişir ve olgunlaşır; bu süreç ise sıra ve tertip ile olur, yani öncesi, şimdisi ve sonrası olan bir durumdur. Önce olmadan şimdi olmaz, şimdi olmadan da sonra olmaz. Gelecekteki hâl ancak yaşanarak kavranır ve anlaşılır. Tabii bu kaideler insan için geçerlidir. Yani zamanın içinde olan her şey -buna insan da dahil- gelecekteki olayları yaşanmadıkça idrak edip anlayamaz. Ben bugün Kurtuluş Savaşı'nı olduğu için biliyorum, yarın ne olacak onu bilemiyorum zira sırası gelip gerçekleşmedi. Ama zamanın bu kayıtlarından kurtulmak ve üstüne çıkmak imkanı olsa idi, zamanın şeridini yani öncesi, şimdisi ve sonrası ile görebilse idim, yani ihata edebilse idim, o zaman olayların olmasını beklemeden bilebilirdim.

Ezel ise başı ve sonu olmayan zamandan ve mekandan münezzehe olan ve hiçbir kayıt ve kaide ile bağlı olmayan Allah'ın bir sıfatıdır. Zamanın içindeki bütün kayıt ve kaideler burada cari değildir. Yani Allah ezeli ilmi ile her şeyi kuşattığı ve ihata ettiği için onun ilminde geçmiş, şimdiki an ve gelecek kavramları yoktur; o her şeyi şimdiki hal gibi bir tutar, bilir. Üstad'ın ayna misali burayı izah eder.

Mesela büyük bir ayna, yere yaklaştıkça tuttuğu alan daralır, yukarı çıktıkça tuttuğu alan genişlenir; ne kadar yüksekte ise tuttuğu alan da o kadar genişler. Burada yer zamandır, ayna ise Allah'ın ezeli ilmidir. Allah'ın ilmi, zamanın üstünde onu ihata edecek bir mevkide olmasından, yani **zamandan münezzehe** olmasından zamanın bütününü tutar ve ihata eder. Onun için Allah, her şeyi olmadan önce de bilir ve görür.

Burada insanlar ezeliyetin manasını iyi idrak edemedikleri için, ezeliyi zamanın içinde sanmışlar. Yani bunlara göre ezel, zamanın üç halinden maziye temsil eder; onun için ezel zamanın içinde gibi, zamanın mazi tarafına ezel demişler ve eşya vücuda geldikçe maziye, yani ezele akar ondan sonra Allah duruma vakıf olur, diye hayal ediyorlar. Böyle olunca insanın başına gelecek olaylar daha vuku bulmadığı için, yani maziye ve ezele akmadığı için, Allah bizim geleceğimizi bilemez, diye safsata yapıyorlar. Yani insan kendini Allah'ın ezeli ilminin haricinde addetmekle cebirden güya kurtulmuş olacak. Hâlbuki tam tersi, ezel zamanın içinde değil, zaman ezeliyetin içindedir. Böyle olunca zamanın her şeyi, yani üç boyutu olan geçmiş, şimdiki hali ve geleceği Allah'ın ezeli ilminin içindedir. O zaman her şeyi ile insan Allah'ın ilmindedir, manası hak olan manadır.

(1) bk. [Sözler, Yirmi Altıncı Söz.](#)